

Az „üres föld” fogalmának szerepe Chile meghódításában

1492 ötszázadik évfordulója kapcsán, 1992 óta erősen él a közgondolkodásban az a meggyőződés, miszerint Amerika esetében sokkal inkább „meghódításáról”, mintsem „felfedezéséről” beszélhetünk.¹ Ez a felvetés a mai Latin-Amerika összes országára érvényes, noha meghódításuk története minden esetben más és más.² A paradigmaváltás hatására az elmúlt években egyre hangsúlyosabbá vált a bennszülött népesség történetének, a kora újkori hódításban betöltött tevékeny szerepének, valamint a nemzetállamok saját bennszülött népessége ellenében folytatott legújabb kori politikájának kutatása. Mindez szerves részét képezi a bennszülött népességnek a nemzeti történelemben elfoglalt helyéről és az ebből származó jogcímekről folytatott vitáknak. Mivel ennek kapcsán különösen meghatározó szerepet játszanak az amerikai őslakosok területi igényei, rendkívül eltérő indokok és vélemények feszülnek egymásnak az akár békés, akár indulatokkal teli diskurzusokban.³

Ezekben a vitákban az erőszak központi fogalomként jelenik meg, különösen Michael Riekenberg foglalkozott vele, aki többek között kiterjesztette Georg Elwert „erőszakpiacokról” szóló koncepcióját Latin-Amerikára.⁴ Chile és Argentína esetében kiemelte, hogy a kiterjedt téralkotás következtében éppen a határ menti régiókban miként jöttek létre „erőszakpiac” formájában gazdasági cserefolyamatok.

1 A tanulmány eredeti megjelenése, német nyelven: Pelizaeus, Ludolf: Das narrative Konstrukt des leeren Landes bei der Eroberung von Chile seit dem Anfang des 16. Jahrhunderts. In: *Das leere Land. Historische Narrative von Einwanderergesellschaften*. Hrsg. v. Asche, Matthias-Niggemann, Ulrich. Stuttgart, Franz Steiner Verlag, 2015. 85–102.

2 Vö. Janik, 1994; Blaser–Lustig, 2012. Általános besorolás: Burkholder–Johnson, 2004. 33–40.

3 A jogszerűségért vívott küzdelem megnyilvánul olyan perekben, mint a Guatemala korábbi államfője, José Éfraín Ríos Montt ellen folytatott eljárás, akit 2013. január 28-án népirtásért elítéltek. Ez az első alkalom, hogy egy korábbi államfőt ilyen ítélettel sújtottak. Őt és két további tábornokot bűnösnek találták abban, hogy az 1960–1996 között folyó polgárháború idején, 1982–1983-ban 1771 ixil indián meggyilkolását rendelték el. Vö. Tribunal enjuiciará por genocidio a ex dictador de Guatemala. In: *La Nación* (Chile), 2013. 01. 28. <http://www.lanacion.cl/tribunal-enjuiciara-por-genocidio-a-ex-dictador-de-guatemala/noticias/2013-01-28/185405.html> (a legutóbbi letöltés időpontja: 2015. augusztus 12.). Lásd példaként a bennszülöttek érdekkifejezésére, egyértelmű utalással 1492-re Argentínában: <http://estatico.buenosaires.gov.ar/areas/cultura/cpphc/buscaador/descarga/Contrafestejos.pdf> (a legutóbbi letöltés időpontja: 2015. augusztus. 12.).

4 Elwert, 1997. 86–101.

A 18. századtól kezdve a csempészet, a marhatolvajlás és a határ menti rajtaütések „összefonódott gazdaságként” egyre gyakoribbá váltak, és a problémának, amely egyébként mind a mai napig fennáll, az állami ellenőrzés kiterjesztése szabott csak gátat.⁵ A 16. század negyvenes éveiben az európai hódítás és betelepülés ugyan még kezdeti szakaszában volt, az államalapítás összetett mítosza azonban már ebben az időszakban kifejlődött, s tovább élt a következő századokban.

Jelen tanulmány célja az erőszak és a mítosz összefonódásainak, kölcsönhatásainak vizsgálata. Arra a kérdésre keresünk választ, hogy milyen szerepet játszottak a mítoszok – kiváltképp az „üres tér” mítosza – a téralkotás szempontjából. Rávilágítunk arra, miért fejlődött ki ez az alapításmítosz, és miként ragaszkodtak hozzá, valamint hogyan ábrázolták a meghódított területet az elbeszélésekben, illetve a hódítás során mely személyek kaptak szerepet egy-egy történelmi konstrukcióban. Nem lépve azonban túl a tanulmány keretein, a továbbiakban elsősorban Chilére koncentrálnunk és Argentínát csupán összehasonlítási alapként említjük.

A konkviszta

A mai Chile területének kialakulása Diego Almagro 1536. évi és Pedro de Valdivia 1541–1553 közötti hadjárataira nyúlik vissza. A Kollasuyo (Qullasuyo)⁶ ezen részének elfoglalása nem csupán a Chilei Főkapitányság (*Capitanía General de Chile*) megalapításához vezetett, hanem egyúttal létrejött a spanyol befolyási terület déli határa is a nem alávetett bennszülött etnikumok irányában. A kora újkor teljes időszakát jellemző, egymást érő határvillongások Chilében a spanyol uralom idején sosem értek véget, és a függetlenné válás után is folytatódtak.⁷ Ennek a küzdelemnek egyik csúcspontját Chile és Argentína az araukán indiánok közé tartozó mapuce törzs elleni háborúi jelentették 1879 és 1882 között, amelyek az araukán terület bennszülöttei számára tényleges függetlenségük elvesztését eredményezték.

A hadjáratok komoly nehézségekkel teli időszak nyitányát jelentették a bennszülött lakosság életében, és ezek következményeként bizonyos problémák mind a mai napig jelentkeznek. A bennszülöttek számára nagyobb beleszólási jogot, továbbá kártérítést követelő csoportok, illetve az ezeket elutasítók között a feszültségek mostanra odáig fajultak, hogy a világháló is a mindennapos éles viták színterévé vált. Ez természetesen azt is jelenti, hogy mind a hadjáratok megítélése,

5 Riekenberg, 2000. 118–119. Az emberrablások és a csempészet Argentína, Brazília és Paraguay határvidékén még ma is viszonylag gyakoriak. Vö. Anzit Guerrero, 2006.

6 Ez volt az Inka Birodalom legnagyobb és legdélibb része. A – ma Bolívia és Peru határán fekvő – Titicacától nyugatra eső terület Urcosuyo, a keletre eső pedig Umasuyo. Kiterjedése déli irányban egészen Cuzcói (Peru), az Andoktól és a Bolíviai-fennsíktól a Maule folyó partjáig (Chile), illetve a Csendes-óceán partvidékétől egészen Santiago del Estero síkságaiig (Argentína) terjedt (a szerk.).

7 Eközben a viszonylagos nyugalom szakaszai és rendkívül heves összecsapások váltogatták egymást. Villalobos Rivera, 1995. 35–54.

mind az akkoriban felelős politikusok szerepe rendkívül vitatott.⁸ Julio Roca argentin elnök, aki az 1879. évi hadjáratot vezette a mapucse indiánok törzsi területein, vállalkozását hivatalosan „sivatagi hadjáratnak” nevezte, s győzelmét követően elnyerte a „sivatag meghódítója” címet (*Conquistador del Desierto*), ami nemcsak arra vall, hogy a katonai akció hőse a konkvisztádorok sorába emelkedett, hanem arra is, hogy a meghódított földet „sivatagnak”, vagyis „üres térnek” tekintették.⁹

Chile és Argentína történelmének művészetben, kultúrában és politikában máig tárgyalt fejezete tehát a bennszülöttek és az európai telepések küzdelmének része. Az 1879–1882. évi háborúk egy olyan folyamat katonai lezárását jelentették, melyben a két, 19. században létrejött nemzetállam véglegesítette területének határait, bekebelezve olyan részeket, amelyek addig sem a spanyol, sem a nemzetállami korszakban nem kerültek a központi hatalom irányítása alá, hanem sokkal inkább mint állam az államban működtek.¹⁰

Santiago de Chile, Inés Suárez, Pedro de Valdivia és az alapításmítoszok

Steven Restall *The Seven Myths on the Spanish Conquest* című munkájában összefoglalta az Amerika meghódításával kapcsolatos mítoszokat.¹¹ Ezek mindegyike megtalálható a hódítással foglalkozó hagyományos történetírásban, és hatásuk máig érzékelhető. Háttérükben az a hősi elbeszélés utáni vágy húzódik meg, amely a történelmet teleologikus módon kívánja értelmezni. A minden mítosz alapjául szolgáló, „felsőbbrendű fehér emberről” szóló felfogás lehetővé teszi azt az értelmezést, amely szerint a kultúrák között végső soron megdönthetetlen rangsor áll fenn, ezáltal pedig hozzájárul az uralmi rend stabilizálásához.¹²

8 Lásd például az argentin történész, újságíró és ügyvéd Felix Luna népszerű biográfiáit: *Yrigoyen, Alvear, Los caudillos, El 45 és Soy Roca*. <http://www.todo-argentina.net/biografias/Personajes/luna.htm> (a legutóbbi letöltés időpontja: 2013. február 11.). Részletesen, de hasonlóan pozitív értékeléssel: *Julio Argentino Roca. Iconografía militar*. Buenos Aires, 2006. <http://www.museoroca.gov.ar/articulosytrabajos/inmigracionhistoriaarte/icomilroca.pdf> (a legutóbbi letöltés időpontja: 2015. augusztus 12.). Az 1960-as években a „vad” fogalmát a közbeszédben még széles körben használták. Ez megmutatkozik Guillermo Stuckert Roca hadjáratáról szóló könyvében is: „...salvajes crueles, sucios y lascivos, de instintos perversos, taimados, hipócritas e imposibles de amoldarse a un orden o cultura determinada, inhábiles para el trabajo reglado y siempre dispuestos a degenerarse en el alcoholismo...” Stuckert, 1961. 5., 13. Fogadtatásához: Quijada, 1999. 676. Vö. ugyanígy Panguilef vitáját a fehérek negatív látásmódjáról: Bengoa, 1985. 388–393.

9 Navarro Floria, 2001. 371. Vö. Quijada Mauriño, 2005. 164–168.

10 Riekenberg, 1997. 9–12.

11 A szerző a következő mítoszokat cáfolja: 1. egy maréknyi hódító, 2. se nem megfizetve, se nem kényszerből, 3. a „fehérek” istenítése, 4. teljes hódítás, 5. kulturális félreértések, 6. világvégevárás, 7. fölény. Vö. Restall, 2003. 1–146. Az irodalommal való általános leszámolás természetesen kritikát váltott ki, ám az alapvető tézis, miszerint a hódítás történetét központi mítoszok határozzák meg, vitán felül áll.

12 Tepe, 2006. 52–55. Ez különösen nyilvánvaló Mexikóvárosban a „Három kultúra terén”, ahol a Cuauhtémocra emlékeztető felirat rögzíti egy nemzet „születésének” mítoszáat.

A hősi elbeszélés mellett éppen olyan fontos az alapításmítosz, amely Amerika nagy részére vonatkozóan magának tulajdonítja a korábban állítólagosan nem létező városi struktúrák megjelenését. Ennek a mítosznak központi eleme, hogy a városokat konkvisztádorok és európai telepések alapították, megalapozva ezzel az addig nem „megfelelően” hasznosított területek prosperáló fejlődését.¹³

Vizsgáljuk meg tehát Chile meghódítását ezen szempontok szerint. A 16. század folyamán az első, Peruból Chilébe indított akciót nem igazán koronázta siker, vezetője, Diego de Almagro 1537-ben tért vissza Peruba, ahol egy felkelés élére állt, majd kivégezték. Utóda, Pedro de Valdivia legalább támaszkodhatott elődje tapasztalataira, midőn saját expedícióját vezette Chilébe.¹⁴ Almagro vállalkozásában még 800 európai vett részt, Valdivia csapatának viszont mintegy 150 nehezen toborzott, nagyrészt spanyol származású tagja lehetett. Különös figyelmet érdemel az a tény, hogy mindkét expedíció főként bennszülöttekből tevődött össze, számuk több mint ezer főre tehető. Nem volt ez másként a későbbiekben sem, hiszen a mapucse indiánok elleni harcokban is mindig részt vettek bennszülött csapatok, tehát Chile meghódítása esetében sem áll meg az a tétel, hogy tisztán európaiak és indiánok küzdöttek volna egymás ellen.¹⁵ Mindkét expedícióban közös tényező, hogy nem a felföldön át haladt, hanem résztvevői közvetlenül az Atacama-sivatagon át vonultak, ami nagy veszteségekkel járt. Ennek alapján születhetett meg a minden nehézséggel szemben dacoló európai hódító sereg mítosza, melynek megteremtésében maga Valdivia is döntő szerepet játszott a császárhoz írt levelei által.¹⁶

Eközben a „hős” Valdiviát kísérő nő, Inés Suárez alakja is mitologikussá nőtt,¹⁷ miként ez Hernán Cortés kísérője, Malinche esetében is megfigyelhető. Inés alakja körül szintén létrejött a hősie, ám érzéketlen asszony mítosza, akinek tetteit úgy konstruálták meg, hogy miközben hozzájárult a győzelemhez, egyúttal levette a „főhős” válláról a „bűn” terhét. Így két olyan emblemikus eseményt is neki tulajdonítottak, melyek valójában bibliai toposzokra vezethetők vissza. Egy hagyomány szerint ugyanis Inés a kiszáradás szélén álló seregnek vízlelőhelyet talált az Atacama-sivatagban, melyet a mai napig „*Aguada Doña Inés*”, vagyis Inés forrásának hívnak. Egy másik hagyomány azt állítja Inésről, hogy központi szerepet játszott Santiago de Chile városának „megmentésében”, mivel állítólag csak az ő közbelépésének köszönhetően sikerült megfutamítani az ellenséges indiánokat. Doña Inés ugyanis nem csupán javasolta, hogy fejezzék le a hét fogoly kacikát,¹⁸ hanem jó példával

13 Lásd ehhez: Torales Pacheco–Delgado–Pelizaeus, 2015; Kagan, 2000. 19–105.; Solano Pérez-Lila, 1994. 555–575.

14 Pedro de Valdivia személyéről nagyon sok életrajz szól, ám ezek mindig az alapítás mítoszára építenek: Donoso Rodríguez, 2010; vagy Vivaldi Cichero, 1995. Idetartoznak még regények is, többek közt német nyelven, mint például Schmidt, 1996.

15 Az indiánok gyorsan változó koalícióira lásd: Villalobos Rivera, 1995. 35–41.; Operé, 2001. 79–80. Az „araukán”, illetve „mapucse” elnevezés mint etnikai besorolás többnyire pontatlan, de a hiányzó írásbeliség miatt nem rekonstruálható.

16 Villalobos Rivera, 1995. 39. Vö. May–Reinhard, 1995.

17 Lásd tájékozódásul: Rinke, 2007. 15–19.

18 Indián törzsfőnök (a szerk.).

elől járva az első kacika lefejezését saját kezűleg végezte el. Tehát míg az elbeszélés Inésnek tulajdonítja a brutalitást, a cselekedet hasznát a férfinak tartja fenn: Valdivia a levágott fejeket felmutatta az indiánok előtt, akik erre elmenekültek. A nemi sztereotípiákat tükröző történetek bibliai vonatkozásokon – egyrészt a sivatagi manna, másrészt Judit és Holofernész történetén – alapulnak és máig meglehetősen népszerűek. Isabel Allende és Jorge Guzmán is felfedezték, majd regényeikben a téma irodalmi feldolgozását adták. Különböző (német, angol, spanyol) *Wikipedia*-szócikkekben szintén szerepelnek mindenféle kritika nélkül.¹⁹

Az alapítás hősmítosza Pedro de Valdivia személyéhez kapcsolódik, akinek még Inés Suárezénél is nagyobb szerepet kellett tulajdonítani. Életrajzának egyes változatait áttekintve Inéshez hasonlóan az ő esetében is azonnal feltűnnek bizonyos egyéb párhuzamok, ezúttal azonban összpontosítsunk Chile megalapításának mítoszára, amely szerint Valdivia volt Chile megteremtője, a városok alapítója. Valdiviának tulajdonítják ugyanis egy sor város megalapítását nem csupán Chile középső régióiban, hanem a mapucse indiánok területein is a Bío Bío folyótól délre, ami Valdiviát követően évszázadokig a Chilei Főkapitányság és a nem megszállt indián területek közti határvonalat képezte. Az a hagyomány, hogy Serena, Imperial és Concepción településeket Valdivia alapította, a 16. századot követően fenntartotta a jövőbeli generációk számára a jogigényt egy valójában csupán kismértékben felderített területre vonatkozóan. Az „alapítás aktusai” ugyanis nem jelentettek valós betelepítést, a „követelés” (*requerimiento*) hivatalos aktusaival sokkal inkább deklarációnak tekinthetők, melyek azonban egyfajta területi igényt biztosítottak az európaiak által még teljesen fel nem fedezett vidékeken.²⁰

Alapításmítoszt Santiago de Chile esetében is találhatunk, amely szerint a várost Pedro de Valdivia alapította 1542-ben. Noha ez az elmélet a kutatásban már korábban megkérdőjeleződött, a cáfolathoz sokáig hiányoztak a megfelelő bizonyítékok. Csupán 2013 januárjában sikerült Rubén Stehbergnek és Gonzalo Sotomayornak úttörő tanulmányukban bebizonyítani, hogy Santiago de Chilet nem újonnan alapították, hanem a helyén már korábban létezett egy „Mapocho” nevű inka város és erőd, amely a folyó nevét viselte.²¹ A Museo de Historia Natural két archeológusa rámutatott arra, hogy az ott talált kerámialeletek egyértelműen egy nagyobb településhez tartoztak. Ez viszont megmagyarázza a *conquista* korának

19 A motívumhoz: minden további nélkül bizonyítható, hogy női klánvezetők Kasztíliaiban lefejezéseket is elrendeltek. María de Monroy például, miután testvére gyilkosság áldozatául esett, megparancsolta, hogy hozzák el neki a három elmenekült gyilkos fejét, amit küldöttei teljesítettek is (Benito-Isabel, 1983. 47–49.). Inés története azonban erős kritikával kezelendő, és minden jel szerint egy sztereotip ábrázolásról van itt szó (Opitz, 1992. 31–44.). Az irodalmi feldolgozásról Jorge Guzmán: *Ay Mama Inés* (1997) és Isabel Allende: *Inés del Alma Mía* (2006) című regényeiben lásd: Lorente-Murphy, 2009. Tanulmányában azonban szintén kritika nélkül veszi át a mítoszokat, és csupán azt tárgyalja, hogy ezeket stilsztikailag hogyan használták fel. A kivégzési jelenet kapcsán Allende még jobban túloz, és a regényben Inés Suárez maga fejezi le mindegyik kacikát. Inés sztereotip módon jelenik meg, Guzmán történetében sír a kivégzés után, míg Allende könyvében gyakorlatilag transzban cselekszik. Hasonló mítoszalkotás: Cruz de Capriale, 1999.

20 A *requerimiento* témájához lásd: Figueras Vallés, 2007. 375–383. Az alapításokhoz pedig: Villalobos Rivera, 1995. 36–41.

21 Az 1976 óta folyó vita: Stehberg–Sotomayor, 2012. 85–87.

néhány „hősmítoszát” is: teljes joggal feltételezhető tehát, hogy az az állítólagosan „elfogott” hét kacika, akik a hagyomány szerint Doña Inés parancsára lelétek halálukat, nem a város környezetéből foglyul ejtett kacikák voltak, hanem inkább városi méltóságviselők, akiket Valdivia kivégeztetett. A leletek segítségével bizonyíthatóan leleplezhető az a mítosz, miszerint a spanyolok az új város védelmére egy több mint két méter magas falat emeltek, ami egy Cuzcóhoz hasonlóan megerősített inka település esetében nem volt szükséges. Az új eredmény kétségkívül számos további kérdést felvet a kutatók számára az elkövetkezendő években.²²

Ráadásul Pedro de Valdivia egy olyan, harcostársai előtt is bizonyára ismert eszközhöz folyamodott, amellyel Hernán Cortés is élt Veracruzban. Nevezetesen a város újonnan választott tanácsával legitimáltatta magát, az alapítás mítosza éppen emiatt volt oly fontos. Pedro de Valdivia nem rendelkezett királyi felhatalmazással és a területszerzéshez a perui alkirálytól sem kaphatott feljogosítást az ottani polgárháború miatt, így a városi tanácsosok adták át neki nem csupán az addig meghódított területet, hanem egy igen széles, 100 legua (hozzávetőleg 400–700 kilométer) szélességű sávot is, ami a mai Argentínáig, úgy Villa Mariáig húzódhatott. Az alapítás mítosza tehát azzal a legendateremtéssel, miszerint nem létezett település a területen, a legitimációt szolgálta az európai jogi normák keretein belül, hosszú távon pedig az uralmat biztosította az új országban.²³

A Chilei Főkapitányság is kezdettől fogva olyan mítoszokon alapult, amelyeket aligha lehetett kitörölni a közös emlékezetből. Hozzájárult ehhez az is, hogy a 16. század második felében további történetek jelentek meg a mítosz folytatásaként. A legnagyobb hatást kétségkívül Ercilla y Zúñiga²⁴ *La Araucana* című műve gyakorolta, magas szintű irodalmi igényessége mellett tiszteletet mutatott a mapuce indiánok iránt és az ellenük vívott háborút az antik hőseposzokkal állította egy sorba.²⁵ Az antik hagyományba történő beágyazódás eredményeképpen az indián ellenfelekből „nemes vadak” váltak. A mű ezzel olyan interpretációs mintát kínált, amely még a 17–18. században is érzékeltette hatását, amennyiben a közfelfogásban rögzítette a „nemes vadak” és az európai származású telepesek közti alapvető antagonizmust.²⁶ Létrejött a „határ” (*frontera*) a spanyol igazgatású *Capitanía General de Chile* és a nem alávetett terület között, ezzel együtt egy olyan cserefolyamat, mellyel korábban, 1492-ig a keresztény és iszlám Andalúzia határvidékén számolhattunk. Miközben kereskedelmet és cserét is folytattak egymással, mindkét oldal kölcsönösen és folytonosan át-átcsapott a másik területére marhák vagy emberek elrablása céljából. A háború nem hódító hadjárat volt, hanem – hasonlóan a

22 Uo. 107–121.

23 Uo. 124–125. Pedro de Valdivia V. Károlyhoz, La Serena, 1545. In: May–Reinhard, 1995. 33–34.; *Primer Libro de Actas del Cabildo de Santiago*, 1861. A városi tanácsok szerepére az alapítás folyamatában: Pelizaeus, 2009.

24 Alonso de Ercilla y Zúñiga (1533–1594), spanyol költő, katona (a szerk.).

25 May–Reinhard, 1995. 9–16. Az Ercillánál is megfigyelhető, hősként való értékelés a 19. században két pólus között fejlődött ki: az egyik oldalon állt a „vad bestia” képe (Makenna), míg a másikon a „vad”, ám magas szintű, rangban az inkákat követő kultúráról alkotott elképzelés (Roca). Vö. Blancpain, 1990. 141.; Jara, 1987. 44–59.

26 Pinto Rodríguez, 2000. 165–170.

Földközi-tenger térségéhez – sajátos „rablógazdaság” keretében űzött, folytonos csatározás, konfrontáció.²⁷ A Granadai Királysággal vívott háborúkkal ellentétben azonban itt a bennszülött oldalon mutatkozó írásbeliség hiánya ahhoz vezetett, hogy nem lehetett rögzíteni olyan kötelező érvényű megállapodásokat, amelyeket mindkét fél egyaránt beépíthetett volna saját emlékezetébe.²⁸

Az alapításmítoszok alakítása

A határvidéken természetszerűleg szükségesnek mutatkozott a terület végpontjainak meghatározása és rögzítése, továbbá az alá nem vetett régiók tekintetében is fenn kellett tartani a korona igényét, amihez a konkviszta kezdete óta hivatkozási alapként szolgált VI. Sándor pápa (1492–1503) pogányok megtérítéséről szóló bullája. A bullában foglalt teológiai alapokon nyugodtak a Valdiviát kísérő Domonkos-rendi Gil González de Nicolás érvei is. A szerzetes a lázadó indiánok elleni harcban, illetve a *requerimiento* elutasításában mentséget talált arra, hogy a spanyolok adott esetben erőszakot alkalmazzanak, másrésztől viszont ellenezte azon „ártatlanok” legyilkolását, akik lehetőséget sem kaptak a megkeresztelkedésre. Az „üres tér” fogalma ugyanakkor Nicolásnál nem játszott szerepet, mert a népsűrűség az ő idejében még nem szolgált ösztönző érvként.²⁹

Chile 1810–1826. évi függetlenné válásával azonban a helyzet megváltozott. Az ország vezető rétege azoknak az európai telepeseknek az utódaiból tevődött össze, akik Pedro de Valdiviával érkeztek, s egy európai hagyományrendszer részeseként tekintettek magukra, mégis új identitást kerestek, amely megalapozhatta a Spanyolországtól való elszakadásukat. Emiatt a kontinuitásról alkotott elképzelésükbe beépítették az „indiánokat”, azt a sajátjukként kezelt „helyi” csoportot, amely ellenállást tanúsított a spanyolokkal szemben. Így miközben egyre erőteljesebben jelentkeztek a felvilágosodás „jó vadakról” szóló eszméi, az indiánokat továbbra is „vadnak” tekintették, akár csak a gyarmati időkben, s a már 1778-ban, Cevallos kormányzó idején a La Plata-i alkirályságban megjelenő, az indiánok „kirtását” célzó felfogás egyre népszerűbbé vált.³⁰

A felvilágosult gondolkodás a nemzetalkotás folyamatával karöltve összekötő kapocsként szolgált, amelynek alapján egyrészt elvárták, hogy az indiánok békés úton „emelkedjenek fel” a kulturálisan alacsonyabb rendűnek tekintett szint-

27 Kaiser, 2008. 39–50.; Operé, 2001. 42–45.

28 Operé, 2001. 99–113. A szóbeliségen alapuló mapuce hagyomány a kötött megállapodásokat másképp őrizte meg, mint a spanyol társadalom, amely támaszkodhatott a jogilag kötelező érvényű, írásos dokumentumokra. A „frontera” helyzetéhez Andalúziában lásd: Pelizaeus, 2007. 35–47.; Pelizaeus, 2010. 177–205.

29 Díaz Blanco, 2011. 65–70.; Held, 1983. 25–64. Maga a koncepció azonban az ókor óta ismert, ahogyan Tacitus is említi: „...*terras generi mortalium datas; quaeque vacuae, eas publicas esse*”. Tacitus: *Annales* XIII, 55/2. <http://www.thelatinlibrary.com/tacitus/tac.ann13.shtml#55> (a legutóbbi letöltés időpontja: 2015. augusztus 12.).

30 Chile 1819. évi alkotmánya az indiánoknak is teljes polgárjogot szánt. Lásd: Blancpain, 1990. 128.; Bengoa, 1985. 139–157. A 18. század végi tervekhez: Riekenberg, 2009. 52–55.

ről a „magasabb civilizációba”, másrészt a nemzetállam megteremtése az ország területének teljes ellenőrzését kívánta meg, ami szükségszerűen erőszakkal járt. Miközben az indiánokat egyre inkább alacsonyabb rendűnek, sőt fajilag degenerált, „civilizálhatatlan vadaknak” tekintették, a vezető elit az európai bevándorlók felé fordult, akiktől a vér nemesítését várták, akik számára földet is kellett keríteni, mégpedig az őslakosok területein. A bevándorlók toborzásakor a kormány bizonyos társadalmi csoportok iránt kifejezett érdeklődést tanúsított, úgy vélték ugyanis, hogy a bevándorlás által javítani lehet a nemzet genetikai örökségét.³¹

Chile terjeszkedésének a mapucse indiánok területei állták útját, amelyek sokak által „üres tér”-ként értelmezett korridorként választották ketté az ország északi és déli részét, komoly akadályt képezve a két országrész egyesítése előtt. Pedig a szándék megjelent a térképészetben is. A mapucse területet már a 18. században egyszerűen fehér színnel, körvonalak nélkül jelölték, így foltként virított Chilétől és a La Plata körzetétől délre (1. kép).³² Mikor azonban ezt az „űrt” 1875-ben Európában észlelték, az „európai modernítésra” törekvő államokban tiltakozás tört ki: August Petermann és a német gyökerekkel rendelkező, argentin Hermann Burmeister térképükön ugyanis az Argentínától és Chilétől délre fekvő térséget „Patagónia” névvel, saját színes határokkal úgy emelték ki, hogy a területek önálló állammak látszottak, ez pedig az országban felháborodási hullámot váltott ki.³³ A „modern” térképészek ábrázolásai fenyegetést jelentettek a 18. és a 19. század eleji elképzelésekkel szemben, mivel a nemzetalkotást követő időkben nyomtatott térképükkel a nemzetközi nyilvánosság szemé láttára teremtettek tényszerű határokat, mégpedig egy olyan korban, melyben a kormányok többé nem tűrtek meg „fehér” foltokat a térképen.³⁴

A „vadember” negatív képét ráadásul európai befolyásra antropológiai, szociológiai és politikai szempontból „tudományosan” is rögzítették. Európai utazók – mindenekelőtt Charles Darwin – többek közt Chilében tett megfigyeléseikkel új korszakot nyitottak a rasszok továbbfejlődéséről szóló nézeteik által.³⁵ Darwin publikációi nyomán megszületett a szociáldarwinizmus, ami a természettudós eredményeit emberekre vonatkoztatta, eljutva arra a következtetésre, hogy hosszú távon csak a magasabb rendű rasszok maradnak fenn, és a természetes kiválasztódás elkerülhetetlen.³⁶ Ezt a gondolatot már az 1830-as években kifejlesztette a későbbi

31 Palma, 2002. 111–127.

32 A kora újkor feszült viszonyaihoz lásd: Villalobos Rivera, 1995. 42–58.; Müther, 1990. 13–38.

33 Wertz, 2008. 245–251. Burmeisterhez: Mantegari, 2003. 105–134. Ennek a szempontnak Európában már voltak előfutárai, és a *Stieler Handatlas*ban szintén megjelent, sőt már a késő 18. században Campénál is: Stieler–Reichard, 1823. (A Darmstadti Egyetemi és Tartományi Könyvtár [Universitäts- und Landesbibliothek Darmstadt] térképgyűjteményének példánya.)

34 Glasze számára ezek „üres jelölők”, ő a következő szerzőkre támaszkodik: Laclau, 1990 és Mouffe, 1985. Vö. Glasze, 2008. 166.

35 Már a párizsi antropológiai múzeum vezetője, Alcide d’Orbigny is civilizálhatatlannak nevezte a még nem alávetett őslakosokat *El hombre americano* című könyvében 1839-ben, tűzföldi utazását követően. Navarro Floria, 2001. 345.

36 Darwin szerint a Tűzföld vízi nomádjai és a „civilizált” emberek között nagyobb volt a különbség, mint a vad és a szelídített állatok közt. Vö. Darwin, 1839. 235. Itt a következő szerző nyomán: Schillat, 1994. 27.

1. kép. Dél-Amerika térképe Joachim Heinrich Campe: Die Entdeckung von Amerika (Tübingen, 1786) című művében

Vö. az indiánok állatként való kezelését a berlini állatkert kiállításán 1881–1884 között: Fariás, 2002. 72.; Eißenger, 1996. 111., 164.

argentín államelnök, Domingo Faustino Sarmiento, aki az európai civilizáció és a bennszülött „barbárság” szükségszerű összecsapásáról beszélt. Elképzelése szerint az európaiak bevándorlása hosszú távon biztosíthatná az argentín nemzet továbbfejlődését, valamint az „indiánok” kiirtását vagy beolvadását.³⁷

Chile és Argentína kormányai araukán indiánokkal szembeni intézkedéseik kapcsán visszanyúltak az „üres tér” megszállásának fogalmához. Ez a diskurzus nem csupán Dél-, hanem Észak-Amerikában is megfigyelhető.³⁸ A „frontier” vagy „frontera” fogalma egész Amerikában meghatározó szerepet játszott, a politika ugyanis ennek köszönhetően jogosította fel a nemzetállamot arra, hogy a határokat az európai telepesek javára eltolja. A „határ” mítosza annyira szilárdult meg, amennyire központi érvként fel lehetett használni.³⁹

Mind Chilében, mind Argentínában legkésőbb a 19. század közepe óta egyetértés uralkodott azon cél tekintetében, hogy a „vadakat” civilizálni kell, ám az ehhez vezető helyes utat illetően már eltértek a vélemények. Míg az argentín nemzeti kongresszus egy része inkább amellett tette le a voksát, hogy folytatni kell a missziókat mint a „civilizáció” spanyol időkben megkezdett útját, addig mások elkerülhetetlennek tartották a katonai fellépést („pacifikálást”).⁴⁰ Az evangelizáció tervezete, amit az indiánok vonatkozásában Argentína 1853. évi alkotmánya is tartalmazott, csupán addig lehetett életképes, ameddig a katonai erőket lekötötték a Buenos Aires és a tartományok közti belső küzdelmek, valamint Brazília, Uruguay és Argentína hármasszövetségének háborúja Paraguay ellen. Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy éppen ezekkel a háborúkkal erősödött meg a nacionalizmus és a folyamatosan fejlődő sajtó közvéleményt formáló szerepe. Legkésőbb 1867-ben Argentínában és utána rövidesen Chilében is feladták a békés egymás mellett élés elvét, mivel a központi kormányzattól független indián terület nem csupán a bennszülött lakosságnak, hanem a csempészeknek, bűnözőknek és valós vagy vélt kormányellenes lázadóknak is menedéket nyújtott. Az antropológiai-szociológiai kérdésből politikai kérdés vált. Chilében is hasonlóan alakult a helyzet: habár az ország sohasem volt annyira megosztott, mint Argentína, 1850-ben és 1859-ben mégis lázadások rendítették meg a köztársaságot. Ezenfelül az araukán indiánok vidéke egyre inkább a területi és gazdasági fejlődés útjába állt.⁴¹

37 Sarmiento 1884-ben a következőket hangsúlyozta: „...aquí mi versión del camino de Damasco, de la libertad y de la civilización. Todo el mal de mi país se reveló de improviso entonces: ¡Ja Barbarie!” A szöveg: Botana, <http://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/domingo-faustino-sarmiento-educacion-y-exilio-1811-1852/html> (a legutóbbi letöltés időpontja: 2015. augusztus 12.). Lásd még: Navarro Floria, 2001. 346–359.; Jong, 2005. 406–413. Sarmiento életrajza: Todo Argentina, <http://www.todo-argentina.net/biografias/sarmiento/index.htm> (a legutóbbi letöltés időpontja: 2015. augusztus 12.). Sarmiento viszonya Chilehez: Jocelyn-Holt Letelier, 2005. 423–427.; Mantegari, 2003. 88–104.; Fisch, 1984. 225–245.

38 Simmel, 2005. 311. Az észak-amerikai helyzethez, amely párhuzamokat mutat, lásd: Calloway, 2002. 56–70.

39 Quijada, 2000. 374–377.; Quijada, 2002. 103–142.; Riekenberg, 2000. 114–123.

40 „Az araukán természetől fogva közönyös és sosem fogja boldogulását keresni, hacsak a kormány, a katolikus papság és Chile művelt társadalma nem mutat érdeklődést ezen fontos ügy iránt.” Vö. Polakowsky, 1988. 176.

41 Navarro Floria, 2001. 357–367.; Chumbita, 1999. 84–88. A marhakereskedelem legjobb bemutatása: Mandrini, 1984. 7–17.

Mindenekelőtt a gazdasági szempontokat vesszük figyelembe. A Tüzföld kínálta átjáró az idők folyamán az Angliával folyó versengésben egyre fontosabbá vált a Magellán-szoros, illetve a bálnavadászat miatt. Másrészt a mapucse földek vonzották Chile és Argentína Európából bevándorolt nagybirtokosait, akik legelőik, megművelhető földjeik kiterjesztésére törekedtek, mivel az 1848. évi aranyláz után Kaliforniában és Ausztráliában, tehát az országon kívül is nagy felvevőpiac nyílt meg a chilei gabona és kereskedelmi cikkek számára. Bár a robbanásszerű keresletnövekedés csupán 1860-ig tartott, mégis hosszú távon erősítette a nagybirtokosok földéhségét, akik kompenzálni akarták kereskedelmi veszteségeiket. Végül pedig – főként Argentínában – az elszegényedett népség is déli irányba nyomult az olcsó föld reményében. További okok közé sorolható a tényleges vagy feltételezett nemesfémek és ásványkincsek, mint az arany vagy a szén utáni vágy.⁴²

A helyzet a 19. század közepétől, az Argentínába, illetve Chilébe tartó növekvő mértékű európai bevándorlás következtében tovább éleződött. A német bevándorlók – a két ország hasonló éghajlati adottságai miatt és az állam politikai stabilitásának köszönhetően – elsősorban Chilét tekintették célpontjuknak, ám a 19. század végén Argentínában is megjelentek.⁴³ A bevándorlás hosszú távon területi versengéshez vezetett, ezt azonban Chilében nehezítette az a körülmény, hogy az araukán területek két félre osztották az államot. Északról, illetve Valparaisótól nem csupán az 1843–1848-ban alapított Punto Arenas volt elszigetelve, mely egyetlen nagyobb településként biztosította Chile tüzföldi befolyását, hanem az 1851-től német kivándorlók által benépesített Valdivia és Llanquihue nevű helységek is, amelyeket Santiagóból csak hajóval lehetett megközelíteni.⁴⁴ Az ilyesfajta különállás addig maradhatott fenn, míg Chile központi területei gyéren lakottak voltak, illetve amíg dél gazdaságilag jelentéktelen volt.⁴⁵ Az erősödő európai vándorlási hullám azonban egyre fokozta a területfoglalás folyamatát, ami olykor a telepések és a mapucse indiánok közti erőszakos összetűzésekbe torkollott.⁴⁶ A termőföldjeiket és legelőiket bővíteni kívánó nagybirtokosok mellett formálódtak azon erők, amelyek Argentína és Chile mapucse háborúiban (1879, illetve 1880–1882) a bennszülött autonómia végét okozták. A mapucse indiánok végül másodrendű polgárokká váltak Chilében, viselve ennek minden következményét.⁴⁷

42 Blancpain, 1990. 139–143.

43 Habár Argentína az 1862-ig viszonylag instabil politikai helyzete miatt még nem vonzott olyan sok német telepest, itt is éltek német betelepülők, akik az argentin hadseregben is szolgáltak. Vö. Blancpain, 1994. 120–125.; Subercaseaux, 2005. 652–653.; Jocelyn-Holt Letelier, 2005. 423–427.

44 Korabeli ábrázolások: Kohn, 1938. 6–10. Rudolf Lenz műve egy átfogó etnográfiai-biográfiai bemutatás: Lenz, 1896. VIII–XIX.

45 Bernhard Philippi (1811–1851) 1846 óta népszerűsítette a Chilébe történő kivándorlást. 1851-től került sor Fuerte Bulnés megalapítására és Valdivia település benépesítésére. Vö. Güenaga da Silva, 1986. 207–213.; Carreras–Potthast, 2010. 104–107.

46 Incidente entre araucanos y un colono alemán. In: *El mercurio*, 26. 5. 1923.

47 Az őslakos kultúrák kirekesztését „gettósításnak” nevezi Subercaseaux, 2005. 650–656.

A 19. századi képi ábrázolások

Az a fajta kifejezőmód, mely a fenyegetést jelentő „vadakat” szembeállítja a hős európaiakkal, a 19. századi festészetben és ábrázoló művészetben is megfigyelhető. Figyelemre méltó, hogy a szokványos ellentétek először éppen európai származású művészeknél jelentek meg.⁴⁸ Az augsburgi Josef Moritz Rugendas 1831-től 1847-ig tartó utazásai során a francia festészet mintájára nem csupán a *gaucho* alakját örököltette meg, akivel azonosulni lehetett, hanem az asszonyablás motívumát is, amelyben a vadság és az emberrablás sztereotípiái tükröződtek vissza.⁴⁹

A „vad bennszülött” – „hős hódító” ellentétpárt a chilei festészet többször átvette. Megfigyelhető például Pedro Lira Santiago de Chile alapítását megjelenítő

2. kép. Pedro Lira: Santiago megalapítása

48 Amati, 2007. Az új médium, a film már rögtön megjelenését követően, 1915-ben foglalkozott a témával a *Nobleza gaucha* című alkotásban. A gaucho argentinként az egész 20. század folyamán a nemzetet jelképezi. Vö. Giordano, 2009. 1294. A még teljesen spanyol eredetű motívumhoz lásd: Pérez Vejo, 2005. 1117–1130.

49 A „pampa” mítosza éppen a nemzeti széttagoltság legyőzését volt hivatott segíteni. Vö. Giordano, 2009. 1295. Rugendashoz és illusztrációihoz az *Albúm de la Historia de Chile* című kiadványban: Gay-Rojas Mix, 2005. 1160–1162.; Diener-Ojeda, 1993; Teuscher, 1998; Rugendas, 1989. Rugendas bajor festő volt, akit az 1990-es évekig újra és újra „semleges” szemlélőként jellemeztek, mivel a bennszülött lakosság ábrázolásakor a „vadságot” és a „fenyegetést” mint jellemző tulajdonságokat emelte ki szemléletes módon.

3. kép. Valdivia utolsó pillanatai

alkotásán (*La fundación de Santiago*, 1888), valamint egy, Pedro de Valdivia halálát ábrázoló, ismeretlen művésztől származó 19. századi metszeten is (*Últimos momentos de Valdivia*). Az ábrázolás és a hagyomány eltér egymástól, ez azonban természetesen megfelelt a 19. századi történelmi festészet idealizált ábrázolásmódra törekvő igényének (2–3. kép).

Az idealizálás mindkét képnél különböző mértékben nyilvánul meg. Lira művét az előtér piramisszerű felépítése uralja, amelyet a térdelő indián és az álló spanyolok töltenek ki. Az indián bőrének sötét tónusa éles kontrasztot képez a domonkos szerzetes konkviztádor takarta fehér ruhájával. A „piramis” csúcspontja a zászló, amitől egy vonal vezet a kép háttérében, mélyebben látható lobogóhoz. Világosan látszik, hogy kié a fölény. A „felsőbbrendű” spanyol, aki a kép szerint az indiánokat pusztán segéderőként vette igénybe, tudását használta fel Santiago megalapításához.

Az ismeretlen művész Valdivia halálát ábrázoló metszete szintén több üzenetet hordoz. A kép középpontjában Valdivia alakja látható, méghozzá abban a pillanatban, amikor a félig balra álló, árnyékba burkolózó mapucse indián bunkósbotjával lesújtani készül rá. Valdiviától jobbra egy uralkodói pózban ábrázolt másik mapucse (feltehetőleg a törzsfőnök, Caupolicán) figyeli a kivégzés pillanatát. Az előteret egy férfi kiterített teste uralja, akit asszonyok és gyermekek siratnak. Az alkotás mítoszra épül, hiszen egyáltalán nem tudjuk, hogy Valdivia a csatatéren lelte-e halálát vagy pedig a mapucse indiánok fogságában. A rituális kivégzés hagyományát Ercilla örököltette meg, s a történet nem igazolható, talán csak az író kitalációja, mivel hősköteményében a mártírhálal elengedhetetlen volt főszereplője felma-

4. kép. Ángel della Valle: A „malón” visszatérése

gasztalásához.⁵⁰ A metszeten ezúttal „felegyenesedett” harcosok szerepelnek, akik megölik a hősiességéért kiemelkedő Valdiviát. A heroikus indiánok, a még sztoikusabb európai férfiak, valamint a síró asszony alakja mind beleillenek az értékekről és a nemi szerepekről alkotott európai elképzelésekbe, és vizuálisan támasztják alá a hősiesség, ám elmaradt indián mítoszát.⁵¹

A 19. század végére megváltozott a mapucse indiánok megítélése, és ez a történelmi festészetben is kifejeződött. Egy későbbi alkotáson már a negatív jelentéstartalmak kerültek túlsúlyba. Ángel della Valle 1892-ben készített *La vuelta del malón* című festménye az argentin hadsereg mapucse indiánok felett aratott győzelmét követően született (4. kép). A kiváló mű egyben a legitimációt is szolgálta, és Buenos Aires központjában, a pompás Calle de Floridán mutatták be a nagy nyilvánosság előtt. A kép középpontjában a „fehér” és „gyámoltalan” nőt látjuk, akit „vad” indiánok raboltak el meggyalázott szent tárgyakkal együtt. Eszerint miként meggyalázták az egyházat, úgy kerül sor a „fehér”, félig lemeztelenített nő megbecstelenítésére is. Az égbolt sötét színei és különösen a sáros barna talaj a „barbárságot” és a vadságot hangsúlyozzák. A háttér fő iránnyal szembeforduló, lovakat űző jelenete a szemlélőben a diszharmónia érzetét kelti. A kép tehát

50 Góngora Marmolejo, 2010. 604–605. Ercilla erőszakos haláláról ír Marmolejóra támaszkodva, aki viszont Valdivia halálával összefüggésben a mitikus kannibalizmusra helyezi a hangsúlyt: Ercilla, 1970. 84. A kortársak egyébként kritikus szemmel látták Valdivia halálát: bár az akkori felfogás szerint a spanyolok evangelizációs küldetésüknek köszönhetően igazságos háborút folytattak, Valdivia azonban helytelenül viselkedett és ezzel kiprovokálta az araukán indiánok jogos bosszúját. Vö. Held, 1983. 74–97.

51 Ezt a mitologikus felmagasztalást a legújabb tudományos irodalom is kritika nélkül átvette, sőt Valdivia rituális felfalásából indul ki, bár csupán Valdivia halálára, és nem pedig halálának módjára vonatkozóan léteznek nem irodalmi bizonyítékok. Vö. Donoso Rodríguez, 2006. 23–25. A festészethez lásd: Amigo Cerisola, 1994. 315–332.

a „rosszokról”, a „rablókról” („malones”) szól, akik asszonyokat és szent tárgyakat zsákmányolnak, és akik ellen a „civilizált fehérek” közösségének fel kellett lépnie. Tehát a 19–20. század fordulójának ezen a hivatalosan kitüntetett festményén is találkozhatunk nemi sztereotípiákkal és eurocentrikus felfogással.⁵²

Kitekintés

Nyilvánvaló, hogy a mítoszok érvelési alapként hatásosnak és tartósnak bizonyultak, és már a kora újkorban, majd a nemzetállamok időszakában is a hódítás szolgálatában álltak. Az emlékezetben idealizálták Pedro de Valdivia és kísérője, Inés alakját. Látható, hogy Inés miként illeszkedett a gender-konstrukcióba, ahol neki csupán a kísérő szerepe jutott, erősítve ezzel Valdivia hősmítoszáét. Maga Valdivia írásaival már életében aktívan hozzájárult a mítoszeremtéshez. A legfontosabb az a mitikus történet, mely szerint Santiagót ő alapította – erre Valdiviának azért volt szüksége, hogy legitimé tegye expedícióját. A mítosz ugyanakkor a későbbiekben több más város megalapításának legendájával együtt a területi igények alapjául szolgált.

Chile függetlenné válásával egyre hangsúlyosabb érdekek fűződtek ahhoz, hogy az államhatalom a Bío Bío folyótól délre fekvő mapucse területekre is benyomuljon. A 19. század nemzeti diskurzusában létrejött az alapításmítosz hármastétele: Valdivia hódító (*conquistador*), alapító (*fundador*) és fogoly (*cautivo*) volt egy személyben. Ehhez járult továbbá, hogy európai eredetű térképeken a terület mint „üres tér” és „fehér folt” jelent meg, ami a nagybirtokosok és a hadsereg érdekeivel összhangban a bennszülött lakossággal szembeni erőszak legitimálásához vezetett. A behatolást a területi integritás helyreállításának szükségességével és a „megművelés alá vonás” egyfajta mítoszával indokolták. A „civilizálhatatlan vadaknak” ugyanis nem állt jogukban „puszta” területek felett rendelkezni.

Az alapításmítoszok Argentínában és Chilében is az Európából származó telepesek teljes beolvasztása érdekében a nemzeti identitás kialakítását szolgálták. A bennszülött lakosságnak ebben a koncepcióban nyilván nem volt többé helye, mivel a „civilizáció” missziók segítségével történő terjesztését bukott próbálkozásnak tartották.⁵³ A 19. században tehát a kora újkori, spanyolokkal szembeni ellenállás idealizált hőseiből civilizálatlan vadak lettek, akik az állami integritás, az egység és a biztonság útjában álltak.⁵⁴

Az itt tárgyalt mítoszokkal száll szembe egy új művészgeneráció, amelyhez a bennszülött gyökerekkel rendelkező argentin művész, Tam Muro is tartozik.⁵⁵ Muro Ángel Valle alkotását értelmezi újra azzal, hogy lefedi a „fehér civilizációt”

52 Giordano, 2009. 1283–1289.

53 Pöppinghaus, 1999. 12–43.

54 Archives des Affaires Étrangères, Paris, Correspondance Politique Chili 25, Duperat a külügyminiszterhez, Santiago de Chile, 1883. 06. 10.–08. 24., fol. 108, 200. Lásd még: Villalobos Rivera, 1995. 204–207.

55 Az 1990-es évek óta különösen Patagóniában aktív művész. Életéhez: <http://tammuro.com.ar/Tam%20Muro%20curriculum%202008.pdf> (a legutóbbi letöltés időpontja: 2015. augusztus 8.).

szimbolizáló képi elemeket, vagyis a keresztet és a nőt, aki – a női alakot öltő Európához hasonlóan – „la Argentina” megtestesítője lett.⁵⁶ Ezáltal megfosztva a képet heroikus karakterétől új üzenetet teremt, karikatúrává változtatja és nevetségessé teszi azt. Az „üres tér” meghódítása így elveszíti legitimitását. Így mutatkozik meg az, hogy mennyire aktuálisak a nagy hatású képek és mítoszok, de egyúttal az is, hogy miként bonthatjuk le és gondolhatjuk újra őket.

Fordította: Speck István

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadatlan források

Archives diplomatiques (Paris)
Archives des ministères des Affaires étrangères
Correspondance Politique

2. Kiadott források

Darwin

1839 Darwin, Charles: *Journals and Remarks (1832–1836)*. Vol. III. Ed.: Fitzroy, Robert. London, 1839.

Ercilla

1970 Ercilla, Alonso de: *La Araucana. Canto IV*. Ed.: Montes, Hugo. Santiago de Chile, 1970.

Góngora Marmolejo

2010 Góngora Marmolejo, Alonso de: *Historia de todas las cosas que han acaecido en el reino de Chile y de los que lo han gobernado*. Ed.: Donoso Rodríguez, Miguel. Frankfurt am Main–Madrid, 2010.

May–Reinhard

1995 *Die alltägliche Conquista. Zwölf Briefe des Pedro de Valdivia von der Eroberung Chiles 1545–1552*. Hrsg. v. May, Petra–Reinhard, Wolfgang. Frankfurt am Main, 1995.

Polakowsky

1898 Polakowsky, Hellmuth: *Die heutigen Araukanen*. Braunschweig, 1898.

Primer Libro de Actas del Cabildo de Santiago

1861 *Primer Libro de Actas del Cabildo de Santiago 1541–1557*. Santiago de Chile, 1861.

56 „...los artistas producen los espacios narrativos singulares cuyas puestas en escena constituyen sus obras. Es el uso del mundo lo que permite crear nuevos relatos, mientras que su contemplación pasiva somete las producciones humanas al espectáculo comunitario.” Bourriaud, Nicolas: *Postproducción*, 2007. <http://tammuro.com.ar/blog/?s=el+planchado+del+malon> (a legutóbbi letöltés időpontja: 2015. augusztus 12.). A nemzeti identitás és a nemi tulajdonságok ezáltal átfedik egymást. Vö. Collins, 1997. 42–43. A civilizáció fogalmának fejlődéséhez 1760-tól lásd: Fisch, 1992. 705.

Rugendas

1989 Rugendas, Johann Moritz: *Viagem pitoresca através do Brasil*. Belo Horizonte, 1989.

Stieler–Reichard

1823 Stieler, Adolf–Reichard, Christian Gottlieb: *Hand-Atlas über alle Theile der Erde nach dem neuesten Zustande und das Weltgebäude*. Gotha, 1823.

3. Szakirodalom

Amati

2007 Amati, Mirta: Representaciones nacionales en la gauchesca y en la literatura Argentina. La batalla de Pavón como una lucha de acentos. In: *Especulo. Revista de Estudios Literarios*, 37. (2007). <http://www.ucm.es/info/especulo/numero37/bapavon.html> (a legutóbbi letöltés időpontja: 2015. augusztus 12.).

Amigo Cerisola

1994 Amigo Cerisola, Roberto: Imágenes para una nación. Juan Manuel Blanes y la pintura de tema histórico en la Argentina: In: *Historia e identidad en América. Visiones comparativas. XVII coloquio internacional de historia del arte*. Vol. 2. Ed.: Curiel Méndez, Gustavo–González Mello, Renato–Gutiérrez Haces Arte, Juana. México, 1994. 315–332.

Anzit Guerrero

2006 Anzit Guerrero, Ramiro: *La triple frontera (Brasil, Argentina y Paraguay). ¿Terrorismo o criminalidad?* Buenos Aires, 2006.

Bengoa

1985 Bengoa, José: *Historia del Pueblo Mapuche. Siglo XIX y XX*. Santiago de Chile, 1985.

Blancpain

1990 Blancpain, Jean-Pierre: *Les araucans et la frontière dans l'histoire du Chili des origines au XIX. siècle. Une épopée américaine*. Frankfurt am Main, 1990.

1994 Blancpain, Jean-Pierre: *Migrations et mémoire germaniques en Amérique Latine à l'époque contemporaine. Contribution à l'étude de l'expansion allemande outre-mer*. Strasbourg, 1994.

Blaser–Lustig

2012 *Die erfolgreiche Independencia Spanisch-Amerikas (1810–1824). Schwierige Voraussetzungen – fragwürdige Folgen*. Hrsg. v. Blaser, Jutta–Lustig, Wolf. Mainz, 2012.

Botana

é. n. Botana, Natalio R.: *Domingo Faustino Sarmiento: Educación y exilio, 1811–1852*. <http://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/domingo-faustino-sarmiento-educacion-y-exilio-1811-1852/html> (a legutóbbi letöltés időpontja: 2015. augusztus 12.).

Burkholder–Johnson

2004 Burkholder, Mark–Johnson, Lyman L.: *Colonial Latin America*. Oxford, 2004.

Calloway

2002 Calloway, Colin Gordon: Historical Encounters Across Five Centuries. In: Calloway, Colin Gordon–Gemünden, Gerd–Zantop, Susanne: *Germans and Indians. Fantasies, Encounters, Projektions*. Lincoln, 2002. 47–82.

Carreras–Potthast

2010 Carreras, Sandra–Potthast, Barbara: *Eine kleine Geschichte Argentinien*. Frankfurt am Main, 2010.

Chumbita

1999 Chumbita, Hugo: Sobre los estudios del bandolerismo social y sus proyecciones. In: *Revista de Investigaciones Folclóricas*, 14. (1999) 84–90.

Collins

1997 Collins, Stephen: Wessen Identität überhaupt? Einige Überlegungen zur ignorierten Geschlechterfrage bei der Konstruktion von nationalen Identitäten. In: *Welttrends*, 15. (1997) 38–50.

Cruz de Caprile

1999 Cruz de Caprile, Josefina: *La condonesa. Inés Suárez, amante de don Pedro de Valdivia*. Buenos Aires, 1999.

Díaz Blanco

2011 Díaz Blanco, José Manuel: La empresa esclavista de Don Pedro de la Barrera (1611). Una aportación al estudio de la trata legal de indios en Chile. In: *Estudios humanísticos. Historia*, 10. (2011) 55–70.

Diener-Ojeda

1993 Diener-Ojeda, Pablo: *Johann Moritz Rugendas: Bilder aus Mexiko. Bildband und Katalog zur Ausstellung in der Universitätsbibliothek Augsburg anlässlich der Ausstellung „Johann Moritz Rugendas: Bilder aus Mexiko“*. Augsburg, 1993.

Donoso Rodríguez

2006 Donoso Rodríguez, Miguel: Pedro de Valdivia 3 veces muerto. In: *Anales de Literatura Chilena*, 7. (2006) 17–31.

2010 Donoso Rodríguez, Miguel: *Pedro de Valdivia, fundador de Chile*. Santiago de Chile, 2010.

Eißenberger

1996 Eißenberger, Gabi: *Entführt, verspottet und gestorben. Lateinamerikanische Völkerschauen in deutschen Zoos*. Frankfurt am Main, 1996.

Elwert

1997 Elwert, Georg: Gewaltmärkte. Beobachtungen zur Zweckrationalität der Gewalt. In: *Soziologie der Gewalt*. Hg.: Trotha, Trutz von. Opladen, 1997. 86–101.

Farías

2002 Farías, Víctor: *Die Nazis in Chile*. Berlin–Wien, 2002.

Figueras Vallés

2007 Figueras Vallés, Estrella: Las contradicciones de la conquista española en América. El requerimiento y la evangelización en Castilla del Oro. In: *Orbis incognitus. Avisos y legajos del Nuevo Mundo. Homenaje al profesor Luis Navarro García*. Vol. 2. Ed.: Navarro Antolín, Fernando. Huelva, 2007. 375–383.

Fisch

1984 Fisch, Jörg: *Die europäische Expansion und das Völkerrecht. Die Auseinandersetzungen um den Status der überseeischen Gebiete vom 15. Jahrhundert bis zur Gegenwart*. Stuttgart, 1984.

1992 Fisch, Jörg: Kultur, Zivilisation. In: *Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland*. Bd. 7. Hrsg. v. Brunner, Otto–Conze, Werner–Koselleck, Reinhart. Stuttgart, 1992. 679–774.

Gay–Rojas

2005 Gay, Claudio–Rojas Mix, Miguel: El imaginario nacional latinoamericano. In: *Relatos de nación. La construcción de las identidades nacionales en el mundo hispánico*. Vol. 2. Ed.: Colom González, Francisco. Frankfurt am Main–Madrid, 2005. 1155–1175.

Giordano

2009 Giordano, Mariana: Nación e identidad en los imaginarios visuales de la Argentina. Siglos XIX y XX. In: *Arbor. Ciencia, pensamiento y cultura*, 740. (2009) 1283–1298.

Glasze

2008 Glasze, Georg: Von der Assimilation zu diversité culturelle. Der Kolonialgeograph Onésime Reclus (1837–1916) als Vordenker der Frankophonie? In: *Die Verräumlichung des Welt-Bildes. Petermanns Geographische Mitteilungen zwischen „explorativer Geographie“ und der „Vermessenheit“ europäischer Raumphantasien*. Hrsg. v. Lentz, Sebastian. Stuttgart, 2008. 155–179.

Güenaga da Silva

1986 Güenaga da Silva, Rosario: La presencia alemana en el extremo austral de América. In: *Jahrbuch für die Geschichte Lateinamerikas*, 26. (1986) 200–227.

Held

1983 Held, Barbara: *Studien zur Araucana des Don Alonso der Ercilla. Vorstellungen zu Recht, Staat und Geschichte in epischer Form*. Frankfurt am Main, 1983.

Janik

1994 Janik, Dieter: *Die langen Folgen der kurzen Conquista. Auswirkungen der spanischen Kolonisierung Amerikas bis heute*. Frankfurt am Main, 1994.

Jara

1987 Jara, Alvaro: *Guerra y sociedad en Chile y otras temas afines*. Santiago de Chile, 1987.

Jocelyn-Holt Letelier

2005. Jocelyn-Holt Letelier, Alfredo: ¿Un proyecto nacional exitoso? In: *Relatos de nacion. La construcción de las identidades nacionales en el mundo hispánico*. Ed.: Colom González, Francisco. Frankfurt am Main, 2005. Vol. 1. 417–438.

Jong

2005 Jong, Ingrid de: Entre indios e inmigrantes. El pensamiento nacionalista y los precursores del folklore en la antropología argentina del cambio de siglo (XIX–XX). In: *Revista de Indias*, 65. (2005) 405–426.

Kagan

2000 Kagan, Richard: *Urban Images of the Hispanic World 1493–1793*. New Haven–London, 2000.

Kaiser

2008 Kaiser, Wolfgang: „Why not I?” Gewaltökonomie im Mittelmeerraum in der Frühen Neuzeit. In: *Kriegswirtschaft und Wirtschaftskriege = Économie de guerre et guerres économiques*. Hrsg. v. Groebner, Valentin–Guex, Sébastien–Tanner, Jacob. Zürich, 2008. 39–50.

Klohn

1938 Klohn, Ingeborg: Mapuche. In: Hanke, Wanda–Klohn, Ingeborg–Tepp, Max: *Die Indianer Südamerikas*. Buenos Aires, 1938. 6–10.

Laclau

1990 Laclau, Ernesto: *New Reflections on the Revolution of our Time*. London, 1990.

Lenz

1896 Lenz, Rudolf: *Estudios Araucos*. Santiago de Chile, 1896.

López Benito

1983 López Benito, Clara Isabel: *Bandos nobiliarios en Salamanca al iniciarse la edad moderna*. Salamanca, 1983.

Lorente-Murphy

2009 Lorente-Murphy, Silvia: Dos aproximaciones a la figura histórica de Ines Suárez. Jorge Guzmán e Isabel Allende. In: *Ciberletras. Revista de crítica literaria y de cultura*, 21. (2009). <http://www.lehman.edu/faculty/guinazu/ciberletras/v21/lorentemurphy.htm> (a legutóbbi letöltés időpontja: 2013. január 21.).

Mandrini

1984 Mandrini, Raúl J.: *Los araucanos de las pampas en el siglo XIX. Indígenas y fronteras*. Buenos Aires, 1984.

Mantegari

2003 Mantegari, Cristina: *Germán Burmeister. La institucionalización científica en la Argentina del siglo XIX*. Buenos Aires, 2003.

Mouffe

1985 Mouffe, Chantal: *Hegemony and Socialist Strategy*. London, 1985.

Müther

1990 Müther, Jutta: *Orllie-Antoine I., König von Araukanien und Patagonien oder Nouvelle France. Konsolidierungsprobleme in Chile 1860–1870*. Frankfurt am Main–Bern–New York–Paris, 1990.

Navarro Floria

2001 Navarro Floria, Pedro: El salvaje y su tratamiento en el discurso político Argentino sobre la frontera sur, 1853–1879. In: *Revista de Indias*, 61. (2001) 345–376.

Operé

2001 Operé, Fernando: *Historia de la frontera. El cautiverio en la América hispánica*. Buenos Aires, 2001.

Opitz

1992 Opitz, Claudia: Von Frauen im Krieg zum Krieg gegen Frauen. Gewalt und Geschlechterbeziehungen aus historischer Sicht. In: *L'Homme*, 3. (1992) 31–44.

Palma

2002 Palma, Héctor: „Gobernar es seleccionar.” *Apuntes sobre la eugenesia*. Buenos Aires, 2002.

Pelizaeus

2007 Pelizaeus, Ludolf: Angst und Terror seit der Endphase der Reconquista im christlichen und moslemischen Spanien. In: *Angst und Schrecken im Mittelalter. Ursachen, Funktionen, Bewältigungsstrategien*. Hrsg. v. Gerok-Reiter, Annette–Obermaier, Sabine. Berlin, 2007. 35–47.

2009 Pelizaeus, Ludolf: Colonos contra Jesuitas? Corrientes e influencias en el pensamiento en las rebeliones del Río de la Plata en el siglo XVIII. In: *Crisis y problemas en el mundo atlántico*. Coord.: Buve, Raimond. Leiden, 2009. (CD-ROM.)

2010 Pelizaeus, Ludolf: Die Konstruktion eines Islambildes in Spanien und Portugal als iberischer Integrationsfaktor. In: *Repräsentationen der islamischen Welt im Europa der Frühen Neuzeit*. Hrsg. v. Haug–Moritz, Gabriele–Pelizaeus, Ludolf. Münster, 2010. 177–205.

Pérez Vejo

2005 Pérez Vejo, Tomás: Imágenes, historia y nación. La construcción de un imaginario histórico en la pintura española del siglo XIX. In: *Relatos de nación. La construcción de las identidades nacionales en el mundo hispánico*. Ed.: Colom González, Francisco. Frankfurt am Main–Madrid, 2005. Vol. 2. 1117–1154.

Pinto Rodríguez

2000 Pinto Rodríguez, Jorge: Producción e intercambio en un espacio fronterizo. Araucanía y Pampas en el siglo XVIII. In: *Mercados indígenas en México, Chile y Argentina, siglo XVIII–XIX*. Ed.: Silva Riquer, Jorge–Escobar Ohmstede, Antonio. Tlalpán, 2000. 148–176.

Pöppinghaus

1999 Pöppinghaus, Ernst-Wolfgang: *Moralische Eroberungen? Kultur und Politik in den deutsch-spanischen Beziehungen der Jahre 1919 bis 1933*. Frankfurt am Main, 1999.

Quijada

1999 Quijada, Mónica: La ciudadización del „indio bárbaro”. Políticas oficiales y oficiosas hacia la población indígena de la Pampa y la Patagonia, 1870–1920. In: *Revista de Indias*, 59. (1999) 675–704.

2000 Quijada, Mónica: Nación y territorio. La dimensión simbólica del espacio en la construcción nacional argentina. Siglo XIX. In: *Revista de Indias*, 60. (2000) 373–395.

2002 Quijada, Mónica: Repensando la frontera sur argentina. Concepto, contenido, continuidades y discontinuidades de una realidad espacial y étnica. In: *Revista de Indias*, 62. (2002) 103–142.

2005 Quijada Mauriño, Mónica: Los límites del „pueblo soberano”. Territorio, nación y el tratamiento de la diversidad. Argentina siglo XIX. In: *Historia y política. Ideas, procesos y movimientos sociales*, 13. (2005) 143–174.

Restall

2003 Restall, Matthew: *Seven Myths of the Spanish Conquest*. Oxford, 2003.

Riekenberg

1997 Riekenberg, Michael: *Ethnische Kriege in Lateinamerika im 19. Jahrhundert*. Stuttgart, 1997.

2000 Riekenberg, Michael: Mikroethnien, Gewaltmärkte, Frontiers. Ethnische Kriege in Lateinamerika im 19. Jahrhundert. In: *Politische und ethnische Gewalt in Südosteuropa und Lateinamerika*. Hrsg. v. Höpken, Wolfgang–Riekenberg, Michael. Köln–Weimar, 2000. 109–130.

2009 Riekenberg, Michael: *Kleine Geschichte Argentiniens*. München, 2009.

Rinke

2007 Rinke, Stefan: *Kleine Geschichte Chiles*. München, 2007.

Schillat

1994 Schillat, Monika: *Feuerland. Eine Grenzregion im Spannungsfeld internationaler Interessen, 1520–1915*. Münster–Hamburg, 1994.

Schmid

1996 Schmidt, Alois: *Das Schwert als Schlüssel. Pedro de Valdivia erobert Chile. Historischer Roman*. Frankfurt am Main, 1996.

Simmel

2005 Simmel, Georg: Über räumliche Projektionen sozialer Formen. In: *Raumtheorie. Grundagentexte aus Philosophie und Kulturwissenschaften*. Hrsg. v. Dünne, Jörg. Frankfurt am Main, 2005. 304–315.

Solano Pérez-Lila

1994 Solano Pérez-Lila, Francisco de: Die hispanoamerikanische Stadt. In: *Handbuch der Geschichte Lateinamerikas*. Bd. 1. Hg.: Pietschmann, Horst. Stuttgart, 1994. 555–575.

Stehberg–Sotomayor

2012 Stehberg, Rubén–Sotomayor, Gonzalo: Mapocho Incaico. In: *Boletín del Museo Nacional de Historia Natural (Chile)*, 61. (2012) 85–149.

Stuckert

1961 Stuckert, Guillermo: *La campaña del general Roca al desierto*. Córdoba, 1961.

Subercaseaux

2005 Subercaseaux, Bernardo: Tiempo nacional e integración. Etapas en la construcción de la identidad nacional chilena. In: *Relatos de nación. La construcción de las identidades nacionales en el mundo hispánico*. Ed.: Colom González, Francisco. Frankfurt am Main–Madrid, 2005. Vol. 2. 647–662.

Tepe

2006 Tepe, Peter: Entwurf einer Theorie des politischen Mythos. Mit einem Analysemodell für politische Helden. In: *Mythos. Fächerübergreifendes Forum für Mythosforschung*. Bd. 2. *Politische Mythen*. Hrsg. v. Tepe, Peter. Würzburg, 2006. 46–65.

Teuscher

1998 Teuscher, Andrea: *Die Künstlerfamilie Rugendas 1666–1858. Werkverzeichnis zur Druckgraphik*. Augsburg, 1998.

Torales–Delgado–Pelizaeus

2015 *Las ciudades en las fases transitorias del mundo hispánico a los Estados nación. América y Europa (siglos XVI–XX)*. Ed.: Torales Pacheco, María Cristina–Delgado, José Miguel–Pelizaeus, Ludolf. Madrid–México, 2015.

Villalobos Rivera

1995 Villalobos Rivera, Sergio: *Vida fronteriza en la Araucanía. El mito de la guerra de Arauco*. Santiago de Chile, 1995.

Vivaldi Cichero

1995 Vivaldi Cichero, Augusto: *Pedro de Valdivia el fundador*. Concepción, 1995.

Wertz

2008 Wertz, Christopher: Zwischen Imagination und Okkupation. Raumbilder und Raumbildung in Argentinien, 1862–1902. In: *Die Verräumlichung des Welt-Bildes. Petermanns Geographischen Mitteilungen zwischen „explorativer Geographie“ und der „Vermessenheit“ europäischer Raumphantasien*. Hrsg. v. Lentz, Sebastian–Ormeling, Ferjan. Stuttgart, 2008. 245–251.

LUDOLF PELIZAEUS

THE NARRATIVE CONSTRUCT OF “UNCOLONIZED LAND” AND ITS CONTRIBUTION TO THE CONQUEST OF CHILE FROM THE OUTSET OF THE 16TH CENTURY

With the 1879–1882 military campaign leading to the annexation of the lands inhabited by the Mapuche tribes in Chile and Argentina, European territorial acquisitions in South America came to an end. By that time, not only lands that had previously been inhabited by indigenous peoples had been annexed by force, but also the discourse on the European colonization of Chile had received its ultimate justification. This viewpoint, however, stands in contrast to evidence provided by recent excavations on the site of present-day Santiago, clearly, the city used to be an Inka stronghold before the European conquest, proving the European myth of “uncolonized land” to be erroneous. The article examines various textual and pictorial expressions in historiography that contributed to the emergence and perpetuation of the construct of “empty space” in Chile from the 16th to the 20th century.